

# Notes bibliogràfiques referents a's follet

per Vicent Tur Guasch, «Fornàs»

## NOTES BIBLIOGRÀFIQUES REFERENTS A'S FOLLET

*Historia de Ibiza*, de n'Isidor Macabich, tom IV. pàgina 52.

«Caràcter servicial tienen en Cataluña los FOLLETS (en Francia con la misma denominación y en Italia («Folleti»)). Del «Follet» ibicenco poco se sabe hoy. Al parecer le distinguía una gran movilidad, pues cuando algún niño es muy inquieto se dice que «parece que tiene «Follet», lo cual confirma el siguiente caso: (Conta el cas d'un home que va anar a mossènyer de Jesús a demanar-li follet per volar).

*Supersticiones ibicencas*, de Joan Castelló Guasch, pàgina 2.

«Tres espíritus familiares influyeron fundamentalmente en el vasto campo de la superstición ibicenca: Es Barruguet, Es Follet i Es Familiar.»

«Es Follet.— Pocas cosas conserva la tradición oral ibicenca del Follet. Sólo alguna vaga referencia, como la que se diga de toda persona inquieta que «parece que tiene Follet», también se recuerda su propiedad de poderes en moverse con la velocidad del viento o de poder volar.

Al parecer, el Follet ibicenco, era primo hermano del Follet catalán, del Follet francés y del Folleti italiano, y como estos, espíritu benigno y servicial.»

*Cuentos, creencias y tradiciones de Ibiza*, de Michel Ferrer Clapés.

«Follet.— Era un poder sobrenatural. Era creencia popular que dicho don era otorgado por los curas.»

*Diccionario de secretos de Ibiza*, de Mariano Planells, pàgina 90.

«En Ibiza existen tres geniecillos familiares: Barruguet, Familiar y Follet.»

Pàgina 174.

«El Follet quizá sea el más enigmático, porque la tradición oral conserva muy pocos detalles (...) Espíritu benigno,

dotado de grandes poderes sobrenaturales y muy obedientes. En Ibiza ha permanecido la expresión «té follet» refiriéndose a alguien muy nervioso, inquieto y movedizo.»

*Cuentos fabulosos*, de Gabriel Serafin, pàgina 58.

«El Follet es el tercero en discordia de los espíritus familiares ibicencos, aunque de sus andanzas no queda casi ningún testimonio, perdura su nombre, aplicado siempre a alguien dotado de una extraordinaria movilidad.

*Folklore de Catalunya. Rondallística*, de Joan Amades, pàgina 101 (pròleg).

«Els éssers fantàstics masculins com els Maneirons, Farruguets, Familiarus o Gombutzens que a Mallorca prenen el nom de Diables Beiets i a Eivissa se'ls qualifica de Barrùguets, a vegades no són immensament petits i se'ls anomena (a Catalunya) Follets i a Mallorca Homenets de sa Calçada...

Nosaltres tenim (referint-se a Catalunya) el simpàtic i xemós Follet, ésser mític, molt afavorit per la tradició...»

*Diccionari Alcover*.

«Follet.— Esperit familiar, creat per la imaginació popular...» Loc. a) «Tenir Follet», tenir virtuts i habilitats per fer coses meravelloses, inexplicables (Eivissa).

## OBSERVACIONS

Ara escorcollarem algunes afirmacions d'aquesta bibliografia, baix es nostre punt de vista; és a dir, no creim ni hem cregut mai que es Follet, en ses contances i tradicions eivissenques, sigui un esperit familiar, sinó un do o poder de bruixeria per fer coses més enllà d'es poder humà.

Sa definició de Follet que posa sa Història d'Eivissa, creim que és reproduïda de sa catalana, que per Catalunya i sud d'Europa és veritat, però

aquí, a Eivissa i Formentera, mai no ha tengut tal sentit ni personalitat.

Sa majoria d'es altres llibres han anat reproduint, igual o paregut, sense haver anat a investigar es vells de tota s'illa, única font d'es sebre de sa contança popular.

Sa Història d'Eivissa diu tot seguit: «le distinguía una gran movilidad, pues cuando algún niño es muy inquieto se dice que «tiene Follet». Tal conclusió no la creim correcta, li veim un altre sentit, que vol dir que s'alhot té es Follet (es do, es poder) de remenar sempre i no cansar-se mai.

Tractarem d'aclarir-ho amb s'ús de tal paraula amb un altre sentit:

Una alhota diu a una altra:

Ah, que no saps quin fadrí va fenir a festejar anit vespre a casa?

Fulano!

Però bo, i que tu tens Follet? (d'endevinar).

És a dir, s'empra en tot fet que ens pareix extraordinari, tant si és de moviment com assossegat.

Per demostrar s'existència d'es Follet com a esperit familiar, sa Història d'Eivissa conta es relat de s'home que va anar a's capellà de Jesús a demanar-li «Follet per volar». Naltros creim que lo que volia aquell home era es do de poder volar i no un esperit familiar.

D'es esperits familiars eivissencs (Barruguets i Familiars) es diu comparativament: Quan un infant fa trpasseries: «És un Barruguet!»; Quan un home sempre treballa: «És un Familiar!».

Mai s'ha dit «aquest alhot té Barruguet» o «aquest home té Familiar», per tal com no són cap do ni poder com es Follet, sinó esperits familiars.

Llegim en «Rondaies eivissenques», de Joan Castelló Guasch: «Es Follet eivissenc no fa mal ni res dolent a ningú.»

No ho creim així, es Follet és un do o poder que es pot usar per fer bé i per fer mal. En una contança un fadrí volia es Follet de fer-se invisible per entrar a festejar s'alhota; un altre el

volia per entrar a robar; s'origen ja és dolent de per si, és bruixeria amb art del dianye.

«Cuentos, creencias y tradiciones de Ibiza» classifica es Follet com a esperit familiar però llavors el qualifica d'acord amb sa llegenda popular «poder sobrenatural» que «era otorgado por los curas».

En efecte, sempre havia de ser concedit per un capellà; tal creença no és irreverent, sinó tot lo contrari, ja que es poder d'es capellà ve de Déu, per lo que a ells estan subordinats tots es dimonis i poders infernals.

Es «Diccionario de secretos de Ibiza» ja té es seus dubtes i diu: «El Follet es el más enigmático». Per naltros ja no ho és tant, ja que ni mancos creim en ell com esperit familiar.

Trobam en «Cuentos fabulosos»: «De las andanzas del Follet no queda casi ningún testimonio».

Hem recorregut i demanat per totes parts de s'illa i no n'hem trobat ni un de sol —com a esperit, s'entén—, ja que com a do de bruixeria el coneix tothom.

Qui més s'apropa a ses nostres recopilacions, encara que paregui contradictori, són es de fora d'Eivissa.

Diu en Joan Amades: «Als éssers fantàstics Maneirons, Farruguets, Follets, Familianos o Gombutzins, a Eivissa se'ls qualifica de Barruguets.»

Es més d'acrod amb sa tradició popular eivissenca és es diccionari Alcover quan diu «Tenir Follet: tenir virtuts o habilitats per fer coses meravelloses, inexplicables (Eivissa).»

## ES FOLLET, SEGONS SA TRADICIÓ ORAL EIVISSENCA

Conten es de més edat, que, a temps vell, hi havia molts de bruixots i bruixotes, n'hi havia de tota casta:

Bruixeria natural o negra.

Bruixeria sobrenatural o d'art del dimoni: calàpets, dragons, gats negres, agulles de tancar i de cap negre, pèls, herbes, etc. i correntment era es primer escaló per aconseguir sa categoria superior amb art del dianye.

Sa sobrenatural era un do anomenat Follet, que es conseguia mitjançant art del dianye, tenia poders extraordinaris i n'hi havia de moltes classes (com títols universitaris):

Follet per volar, profetitzar, fer-se invisible, viatjar, travessar portes tancades i parets, d'es sebre, de llegir es pensament d'es altres, d'endevinar, etc.

Cada follet només tenia un do.

En una contança un home que volia es de fer-se invisible i viatjar, quan invocava el dimoni li demanava dos follets.

Aplicacions que hem escoltat en conversacions:

Contava un home que va anar a pendre cafè a un bar de Sant Antoni amb un amic seu, però com que tenia pressa d'anar-se'n cap a Vila, es va despedir, deixant-lo allí assegut; arriba a Vila i es primer sant que es troba damunt Vara d Rey va ser es mateix amic, i, posant-se ses mans a's cap, s'exclamà: però cony!, que no t'havia deixat a Sant Antoni?, però, que tens Follet? (do o poder de desplaçar-se).

Un home volia obrir sa porta de ca seua i ja duia mitja hora de punyicar i sa clau no entrava. Sa dona li demanà que l'hi deixàs provar, i va obrir com una seda. S'home s'exclamà: sé cert que té Follet (do d'emprenyar) jo ho havia provat i no li ha dat la gana d'entrar.

Un altre contava: vaig anar a enguaitar na verdaleta (figuera) i m'hi veig un al·lot dalt, agaf un garrot i, quan me n'hi anava, em veu, bota d'es cimarol a baix i només tocar en terra, amb es temps de dir Jesús!, va descomparèixer com si tengués Follet (do o poder de llestesa).

S'exclamava un home, ja d'edat: quan jo tenia vint anys tenia Follet! (poder de traslació). En una sola nit anava a festejar a tres cases llunyanes una de s'altra més de quatre quilòmetres!

Un home ensenyava una calculadora i exposava: demanau es compte que vulgueu, i cada vegada tots quedaven embadalits. Un d'ells exclamà: «Aquesta endreça té follet!» (Do de sebre).

Un home feia comptes i va deixar es llapis per encendre un cigarro (que redolà entre dos llibres), quan va a seguir, no el troba per més que busqui, i, molt empipat, s'exclama: «sé cert que aquest llapis té Follet!» (Do de descomparèixer).

Una mare buscava es seu fill amb un estribanco en sa mà per calentar-li es cul perquè havia fet una trapasseria, quan va dir: m'ha descomparegut com si tengués Follet (Do de desaparèixer).

Podriem contar-ne molts més, però creim que ja n'hi ha prou per demostrar ses infinites aplicacions que té es poder d'es Follet a més de sa de s'al·lot remenador, tantes voltes recordada i considerada com única.

Aquesta recopilació no és feta amb sa intenció de contradir sinó tan sols per tractar d'aclarir. Si estam equivocats almancos creim que valdrà per conèixer un poquet més es sentit de sa paraula «FOLLET».

Eivissa, a 23 d'abril de 1983

VICENT TUR GUASCH «FORNÀS»

# Un escalf més vital

per Antoni Costa Bonet

La premsa ha parlat d'un projecte de normalització lingüística. De cor desitjam que compregui tots els àmbits de la cultura i de la vida social. Els «signes» del nostre temps exigeixen una plena normalització de la nostra llengua.

En l'àmbit religiós de les Pitiüses desitjam també una normalització; desitjam l'ús equitatiu de la llengua nadiua en la litúrgia, en la predicació i en tots els aspectes de l'activitat de l'Església.

La Instrucció de la Congregació de Ritus per l'aplicació de la Constitució de la Litúrgia ordena: «A les nacions on hi ha diverses llengües, es facin traduccions populars per a cada una d'elles». Les traduccions són per a usar-les; no per a tenir-les arraconades.

La cosa equitativa, lògica, adient amb l'esperit de l'Església, és no excloure les llengües vernacles dins l'àmbit eclesial. Per a l'Església totes les llengües i cultures són «santes i oficials», com s'ha dit.

L'Església, quan empra les llengües autòctones, ho fa, no per ensenyar una llengua, sinó perquè pensa que té més eficàcia pastoral.

Hom aconsella l'ús del castellà en el culte a les ciutats, perquè tothom l'entén. Això és una clara parcialitat. Hi ha una gran majoria a les ciutats que entén el castellà molt superficialment; hi ha molta gent pagesa i de pocs estudis.

El just seria que es diguessin misses alternativament, unes en castellà, i les altres en la nostra parla. A més, la paraula no és sols per fer-se entendre; és per entrar més dins el cor dels oients; i una llengua que no és la nadiua, perd tot el caràcter d'intimitat, de sinceritat que hauria de tenir. La paraula pot sortir totalment híbrida.

En la llengua pròpia tot té un escalf més vital; té més ressò dins el cor; és més finament matisat.

ANTONI COSTA BONET